

נמצא ששמואל אמר שלש מימרות: א. הלכה כרבי שמעון שזורי.
ב. לכל אין בילה חוץ מין ושמן. ג. הכל הולך אחר גמר פרי.
הגמרא מבררת את הוצרך באמירת שלש המימרות: וצריכא, דאי
אשמעין שמואל רק שהלכה כרבי שמעון שזורי, הוה אמינא שפסק
כן משום דקפיד כטעמו של רבי שמעון שזורי שיש בילה, קא
משמע לן שמואל במימרא השניה, שלכל אין בילה, ואין טעם
ההלכה כרבי שמעון שזורי, אלא מטעם אחר. ואי אשמעין
שמואל רק שלכל אין בילה, הוה אמינא ששמואל ברבנן כבירא
ליה, שזמן קביעת המעשר בקטניות הוא בהשרשה, ואם נתערבו
קטניות שהשרישו קודם ראש השנה, עם קטניות שהשרישו לאחר
ראש השנה, אינו יכול לעשר מתוכם, אלא מעשר עליהם ממקום
אחר, קא משמע לן שמואל שהלכה כרבי שמעון שזורי, שהוא יכול
לעשר מהתערובת עצמה.

ואי אשמעין שמואל הני תרתי – שתי מימרות אלו, שהלכה כרבי
שמעון שזורי ולכל אין בילה, הוה אמינא דקשיא מדשמואל
האומר שהלכה כרבי שמעון שזורי אדשמואל עצמו האומר שלכל
אין בילה, וכפי שהן טעמו של רבי שמעון שזורי הוא משום שיש
בילה, ובהי שחזר הקשה רבי זירא לעיל (א) קא משמע לן
ששמואל אמנם סובר שהלכה כרבי שמעון שזורי, אך אין זה
מטעמו, אלא משום שהכל הולך אחר גמר פרי, וכל הפולים
שנלקטו נחשבים כיכול של השנה החדשה, כיון שנגמרו לאחר
ראש השנה, ולכן הוא יכול לעשר מתוך התערובת.

ואי אשמעין שמואל רק שהכל הולך אחר גמר פרי, הוה אמינא
שלא רק בקטניות הולכים אחר גמר פרי, אלא אפילו בתבואה
ויתים נמי, ולא אחר הבאת שליש, קא משמע לן שמואל שהלכה
כרבי שמעון שזורי רק במאי דפליג על חבמים, והיינו בקטניות, אבל
בתבואה ויתים הולכים אחר הבאת שליש.

שואלת הגמרא: מדוע הוצרך שמואל להשמיע את שלש
המימרות, ולשמעין רק הני תרתי – את שתי המימרות הללו,
שהכל הולך אחר גמר פרי, והלכה כרבי שמעון שזורי, והיינו
יודעים שהוא פוסק כמותו, ולא מטעמו, אבל את המימרא שלכל
אין בילה למה לך, והרי כלל זה נלמד ממה שאמר שמואל שהכל
הולך אחר גמר פרי, ומוכח שאינו סובר כטעמו של רבי שמעון
שזורי, שהיה כיון שאין העירוב מועיל, משיבה הגמרא: אכן גם
לולי שהיה אומר כן שפירוש היינו יודעים שהוא סובר שאין בילה
מועילה בקטניות, והא קא משמע לן במימרא זו, דרק לדברים
יבשים אין בילה, אבל לזון ושמן יש בילה.

לעיל (ב) התבאר שלגבי ירק הזמן הקובע את שנת המעשר
והשביעית הוא הלוקטה, הגמרא מביאה ברייתא המבארת את
המקור לדין זה: תנאי, רבי יוחנן הגלילי אומר, נאמר בתורה (וברים
טו א) 'חג הקצת תעשה לך שבעת ימים באספך מנענך ומינקך',
ואספך' היינו כל הפירות שאנחנו אוספים מהשדה, ויש לדרוש
שדינם יהיה כגורן ויקבך, כלומר כתבואה וענבים ויתים, וכך
הוא הלימוד, מה גורן ויקבך מיוחדין בכך שהם גידלין על מי שנה
שעברה, שהרי הביאו שליש לפני ראש השנה, והבאת שליש היא
עיקר הגידול כיון שמאותו זמן הם ראויים להקצר בדוחק, ואמרה
התורה שהם מתעשרין לשנה שעברה, כלומר שנת המעשר שלהם
נקבעת לפי השנה שעברה, כיון שאז הביאו שליש, אף כל פירות
האילן שגדלין על מי שנה שעברה, מתעשרין לשנה שעברה,
וכשנחנט הפרי קודם ראש השנה, וזו סימן שהוא גדל מממי שנה
שעברה, לפי שכל גידול פירות האילן הוא על ידי השרף שעולה
באילן קודם החנטה, ומתעשר לפי השנה שעברה. וצאו מכלל זה
ירקות, שגדלין על מי שנה הבאה, כלומר על מי שנה זו, עד
לקיטתן, ומשום כך מתעשרין לשנה הבאה – שנה זו, שבה נלקטו
הירקות.

רבי עקיבא אומר שיש לדרוש דין זה מהפסוק באופן אחר, נאמר
'באספך מנענך ומינקך', ויש לדרוש, מה גורן ויקבך מיוחדין בכך
שגדלין על רוב מים – מי גשמים, שרוב הזרעים גדלים על ידם,
ואמרה התורה שהם מתעשרין לשנה שעברה, שבה הביאו שליש, ולא
לפי שנת הלוקטה, אף כל פירות האילן שגדלין על רוב מים,
מתעשרין לשנה שעברה, שבה חנטו הפירות, וצאו מכלל זה ירקות,

שגדלין על כל מים, ואף על מים שאובים, משום שצריכים
להשקותם תמיד, ואין דינם כגורן ויקב, אלא מתעשרין לשנה
הבאה, שבה נלקטו.

מבררת הגמרא: מאי בנייהו – מה החילוק לענין הדין בין דרשתו
של רבי יוסי הגלילי לבין דרשתו של רבי עקיבא, והרי שניהם
מרבין את פירות האילן וממעטים ירקות. אמר רבי אבהו, דינם של
בצלים הקריסין ופול המצרי אינן בנייהו, דתנן (שביעית פ"ב מ"ט),
בצלים הקריסין – שאינם נעשים גדולים כשאר הבצלים, ופול
המצרי – מין קטנית, שזרעו בשביל לאכול את הירק ויהעלים
והגבעולין שבו, ולא את הזרע שבו, ובדרך כלל דינם כירקות
ששנת המעשר שלהם נקבעת בלקיטה, שפנע מהן מים ולא השקה
אותם שלשים יום לפני ראש השנה, אין דינם כשאר ירקות
שמתעשרין לפי לקיטתן, אלא מתעשרין לשעבר – כשנה שעברה,
שקודם ראש השנה, דין נוסף, ואף אם היתה הלוקטה בשנת
השמיטה, מותרין בשביעית. ואם לאו – אם לא נמנע מהם מים
בשלשים יום שלפני ראש השנה, נחשב כאילו השקה אותם גם
אחרי ראש השנה, כיון שהשקאת ירקות אלו מועילה להם ליותר
משלשים יום, והם יונקים ממים אלו גם בשנה הבאה, והרי הם
כירקות שגדלו על מי שנה הבאה, והולכים בהם אחר לקיטה,
ולכן אם היתה השנה הבאה שנת שמיטה, אסורין בשביעית,
ומתעשרין לשנה הבאה, וחילוק זה שבמשנה הוא כטעמו של רבי
יוסי הגלילי, ששנת המעשר נקבעת לפי מי השקאת הפירות,
וממילא בצל הסריס ופול המצרי שמנע מהם מים לפני ראש
השנה צמחו על מי השנה שעברה, ודינם כתבואה המתעשרת לפי
השנה שעברה. אבל לרבי עקיבא שהטעם שבפירות הולכים אחר
שנה שעברה הוא כיון שהם גדלים על מי גשמים, ואילו ירקות
הגדלים על מי השקה מתעשרים לפי שנה זו, אם כן גם ירקות
אלו שלא הושקו לפני ראש השנה דינם כשאר ירקות, שמתעשרין
לפי השנה הבאה, ושלא כמבואר במשנה.

שנינו במשנה: באחד בשבט ראש השנה לאילן, כדברי בית שמאי.
בית הלל אומרים, בחמשה עשר בו. שואלת הגמרא: מאי מצמא
– מדוע ראש השנה לאילן הוא באחד בשבט, באחד בו או בחמשה
עשר בו. אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא, הואיל ובשבט כבר
יצאו – עברו רוב גשמי שנה, שזמן הגשמים הוא מאמצע חשון עד
ניסן, ובשבט כבר עברו שלשה חדשים, ומזמן זה מתחילה חניטת
הפירות החדשים מהשרף העולה בעצים מלחלוות הגשמים,
ולכן אז הוא ראש השנה לאילן, ועדיין רוב תקופה מבהיץ – עדיין
לא עברה רוב תקופת טבת, כיון שתקופת טבת מתחילה בטבת
ומסתיימת בניסן, ובשבט לא עבר מהתקופה אלא חדש טבת,
ונותרו שבט ואדר, והבינה הגמרא שזהו טעם נוסף לכך ששבט
הוא ראש השנה לאילן. תמזה הגמרא: מאי קאמר – מה כוונת רבי
אושעיא במה שאמר שיעדיין רוב תקופה מבהיץ, והרי אין זה
טעם לכך שיהא ראש השנה בשבט, אלא אדרבה, כיון שבשבט
עדיין לא עברה רוב תקופת טבת, שהיא תקופת החורף, מסתבר
שלא יהא עדיין ראש השנה לאילן. מתרצת הגמרא: אכן אין זה
טעם לכך שראש השנה לאילן הוא בשבט, אלא הני קאמר, אף
על פי שרוב תקופה מבהיץ, והיה מקום לומר שלא יהא עדיין ראש
השנה לאילן, מכל מקום הואיל ובשבט כבר יצאו רוב גשמי שנה,
קבעו בו את ראש השנה לאילנות.

הגמרא מביאה מעשה בענין השייך למחלוקת בית שמאי ובית
הלל, האם ראש השנה לאילן הוא באחד בשבט או בחמשה עשר
בו: תנו רבנן, מעשה כרבי עקיבא שליחם פירות אילן אתרוג באחד
בשבט של שנה שלישית לשמיטה, שלדעת בית שמאי שראש
השנה לאילן הוא באחד בשבט הרי שנת המעשר של האתרוג
היא שנה זו, שהיא שלישית לשמיטה, ונוהג בה מעשר עני, ואילו
לבית הלל האומרים שראש השנה לאילן הוא בחמשה עשר
בשבט שייך אתרוג זה לשנת המעשרות הקודמת, שהיא שנה
לשמיטה, וחייב במעשר שני, ונהג בו רבי עקיבא מספק שני
עשורין,

ראש השנה דף יד עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום חמישי) קסג

האתרוג באחד בשבט, אם כן כבית שמאי, נהג בה, האומרים שאחד
בשבט הוא ראש השנה לאילן, ואילו לדעת בית הלל שרק
בחמשה עשר בשבט יחול ראש השנה לאילן, ודאי עליו להפריש
מעשר שני, כשנה שעברה, בין לרבן גמליאל ובין לרבי יהושע,
וקשה, שהרי רבי עקיבא מתלמידי בית הלל הוא, ועוד, שהרי
ההלכה נפסקה בבית הלל, ומדוע נהג כדברי בית שמאי.
מתרצת הגמרא: אמר רבי חנינא, ואיתימא רבי חנינא, באמת רבי
עקיבא נהג בבית הלל, שחמשה עשר בשבט הוא ראש השנה
לאילן, והכא – מעשה זה של רבי עקיבא היה בשנה הרביעית
לשמיתו, ובאתרוג שחננו פירושיו קודם חמשה עשר דאירי שבת
עסקין – והיה המעשה באתרוג שחננו פירושיו קודם חדש שבט
בשנה הקודמת, שהיא שלישית לשמיטה ושהרי האתרוג גדל על
האילן במשך שנתיים או שלוש, ונמצא שחננטו היתה בשנת
המעשר של השנה השניה, שנהג בה מעשר שני, ונלקט הפרי
קודם חמשה עשר בשבט של השנה הרביעית, וכיון שעדיין לא
הגיע ראש השנה לאילן של השנה הרביעית, וכדעת בית הלל,
הרי הוא כמי שנלקט בשנה השלישית שנהג בה מעשר עני, ולרבן
גמליאל שהולכים בו אחר הלקטה חייב במעשר עני, ולרבי
אליעזר שהולכים בו אחר החנטה חייב במעשר שני, ומספק
הפריש רבי עקיבא שני מעשרות.
מוסיפה הגמרא: וברין הוא – ובאמת אפילו אם היה מלקט את
האתרוג קודם לכן – לפני אחד בשבט של שנה זו, מחמשה עשר
בשבט של השנה שעברה, שהתחיל לנהוג מעשר עני, כבר אז
היתה שייכת מחלוקת רבן גמליאל ורבי אליעזר אם הולכים אחר
החנטה שהיתה בשנה השניה או אחר הלקיטה שהיתה בשנה
השלישית, ומה שאמרה המשנה שליטתו רבי עקיבא באחד
בשבט, אין זה משום שיש נפקא מינה מתאריך זה, אלא מצעה
שהיה כך היה.
תירץ נוסף: רבינא אמר, ברוך ותיב – יש לכפול את דברי רבי יוסי
בר יהודה, ולומר שהוא חולק על תנא קמא בשני דברים, וכך הוא
אומר, לא אחד בשבט היה אותו יום שליטתו בו רבי עקיבא, אלא
חמשה עשר בשבט היה, ואף לדעת בית הלל כבר נתחדשה השנה
השלישית, ועוד, שלא מנהג בית שמאי ובית הלל נהג בה, אלא
מנהג רבן גמליאל ורבי אליעזר נהג בה.
הגמרא דנה בשיטת רבן גמליאל ששנת המעשר של אתרוג היא
כירק: אמר רבה בר רב הונא, השתא דאמר רבן גמליאל שאתרוג
אחר לקיטתו עישורו, ובריק, אם כן גם ראש השנה שלו לגבי מעשר
הוא באחד בתשרי, כירקות, ולא בחמשה עשר בשבט כאילן.
מקשה הגמרא: מיתבי, שנינו בברייתא, רבי שמעון בן אלעזר אומר,
ליקט פירות אילן של אתרוג, בערב חמשה עשר בשבט עד שלא
תבוא השמש – קודם ששקעה החמה, ועדיין לא נכנס יום חמשה
עשר בשבט, ויחזיר וליקט פירות נוספים מאותו אילן משתבוא
השמש, שכבר נכנס יום חמשה עשר בשבט, אין תורמין ומעשרין
מזה על זה – מפירות אלו על אלו, לפי שאין תורמין ומעשרין לא
מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש. וחילוק נוסף יש בין
הפירות, שאם היתה השנה הקודמת שנה שלישית לשמיטה, ועתה
בחמשה עשר בשבט נקנסת לרביעית, הרי זה מפרש מהפירות
שליקט בשנה השלישית, כלומר קודם חמשה עשר בשבט, מעשר
ראשון ומעשר עני, ומהפירות שליטת בשנה הרביעית, והיינו
מחמשה עשר בשבט וחלאה מעשר ראשון ומעשר שני,

אחד – מעשר עני הפריש בדרבי בית שמאי, ואחד – מעשר שני,
הפריש בדרבי בית הלל. רבי יוסי בר יהודה חולק ואומר שטעמו
של רבי עקיבא לא היה משום שמנהג בית שמאי ובית הלל נהג בה,
אלא ספק אחר היה לו, בדין שנחלקו בו רבן גמליאל ורבי אליעזר,
וכמו שיבואר, ומנהג רבן גמליאל ורבי אליעזר נהג בה רבי עקיבא,
דתנן (בכורים פ"ב מ"ו), עץ האתרוג שנה לאילן, שהולכים בו אחר זמן
החנטה, בשלשה דרכים – לגבי שלשה דברים, ושוה לירק,
שהולכים בו אחר לקיטתו, בדרך אחד – לגבי דבר אחד, ומפרשת
המשנה, שנה לאילן בשלשה דרכים, שהולכים בו אחר חנטה לענין
ערלה, שכל פרי שחנט בתוך שלש השנים הראשונות הוא ערלה,
ולרבי – שהפירות שחננו בשנה הרביעית דינם כנטע רבעי שיש
בו קדושה, ולשביעית – שהפירות שחננו בשביעית יש בהם
קדושת שביעית, ושוה לירק בדרך אחד, שבשעת לקיטתו עישורו –
ששנת המעשר של האתרוג נקבעת לפי זמן לקיטתו, ולא לפי זמן
חנטתו, דברי רבן גמליאל. רבי אליעזר חולק ואומר, אתרוג שנה
לאילן לכל דבר, ואף לענין קביעת שנת המעשר הולכים בו אחר
החנטה, וכיון שרבי עקיבא ליקט את האתרוג באחד בשבט,
שלדעת בית שמאי הוא ראש השנה לאילן, נמצא שלדעת רבן
גמליאל שהולכים אחר זמן לקיטתו יש לו להפריש מעשר עני,
כדין פירות השנה השלישית, ואילו לרבי אליעזר שהולכים בו
אחר זמן חנטתו יש להפריש ממנו מעשר שני, כדין השנה שעברה,
שהיא שנה לשמיטה, וכדי לצאת ידי שניהם הפריש רבי עקיבא
שני מעשרות.
מקשה הגמרא: לדעת תנא קמא של הברייתא, נמצא שרבי עקיבא
החמיר בבית שמאי ובבית הלל בשתי חומרות הסותרות זו את זו,
שהרי לא יתכן שפרי אחד יתייחס גם לשנה השניה וגם לשנה
השלישית, ומי עבדין בתרי חומרי – וכי יש לנהוג ולהחמיר שתי
חומרות הסותרות זו את זו, והתניא, לעולם הלכה בדרבי בית הלל,
שיצאה בת קול ואמרה כן, כמבואר בעירובין (נ), וקודם שיצאה
הבת קול, היה הדין כך, הרוצה לעשות בדרבי בית שמאי, עושה,
והרוצה לעשות בדרבי בית הלל, עושה, אבל במקום שנחלקו
בדבר אחד, ולכל דעה יש קולא וחומרא, ונהוג באותו דבר גם
מקולי בית שמאי וגם מקולי בית הלל, הרי זה רשע, שהרי מעשיו
סותרים זה את זה, ואם נהוג באותו דבר גם מחומרי בית שמאי וגם
מחומרי בית הלל, עליו תכתוב אומר (קהלת ב' ד'), הוזהב עיניו בראשו
והכסיל בחשך הולך, שמתוך שאינו יודע על מי לסמוך הרי הוא
מחמיר בכל מעשיו, ודומה לכסיל המגשש את דרכו באפילה
ואינו יודע להיכן ללכת. אלא אי רוצה לנהוג בדבר זה בבית שמאי,
יעשה כדבריהם גם בקוליהו וגם בחומריהו הנוגעים לאותו ענין,
ואי רוצה לנהוג בבית הלל, יעשה כן בקוליהו ובחומריהו, ואם כן
איך החמיר רבי עקיבא גם בבית שמאי וגם בבית הלל בחומרות
אלו שהן סותרות זו את זו.
מתרצת הגמרא: רבי עקיבא פסק בבית הלל, אלא גמריה אסתפק
ליה – נסתפק לו דברי בית הלל עצמם, איך קבלם מרבותיו, ולא
ידע אי בית הלל באחד בשבט (אומר) [אמר], אי בחמשה עשר
בשבט (אומר) [אמר], ולכן החמיר מספק להפריש שני מעשרות.
הגמרא מבארת את דעת רבי יוסי בר יהודה במעשה של רבי
עקיבא: רבי יוסי בר יהודה אומר, לא מנהג בית שמאי ובית הלל
נהג בה רבי עקיבא, אלא מנהג רבן גמליאל ורבי אליעזר נהג בה.
מקשה הגמרא: הרי מחלוקת רבן גמליאל ורבי אליעזר שייכת רק
לאחר שעבר ראש השנה לאילן, וכיון שרבי עקיבא ליקט את